

Simbolistica spatio-temporala in mediul penitenciar romanesc

Stefan, Bruno

Veröffentlichungsversion / Published Version

Zeitschriftenartikel / journal article

Empfohlene Zitierung / Suggested Citation:

Stefan, B. (2005). Simbolistica spatio-temporala in mediul penitenciar romanesc. *Revista Română de Sociologie*, 16(3-4), 303-318. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-53846-2>

Nutzungsbedingungen:

Dieser Text wird unter einer Free Digital Peer Publishing Licence zur Verfügung gestellt. Nähere Auskünfte zu den DiPP-Lizenzen finden Sie hier:

<http://www.dipp.nrw.de/lizenzen/dppl/service/dppl/>

Terms of use:

This document is made available under a Free Digital Peer Publishing Licence. For more information see:

<http://www.dipp.nrw.de/lizenzen/dppl/service/dppl/>

SIMBOLISTICA SPAȚIO-TEMPORALĂ ÎN MEDIUL PENITENCIAR ROMÂNESC

BRUNO ȘTEFAN

SIMBOLURILE CARCERALE

Pentru orice individ – deținut, angajat sau simplu vizitator – drumul pe care îl parcurge din stradă (din lumea liberă) către celulă este unul încărcat de semnificații, în care toate elementele din jur îl ajută să înțeleagă faptul că a intrat într-o altfel de lume. Din exterior, pușcăriile se prezintă oamenilor ca locuri ale interdicției, în care ochiul nevizatului nu are cum să pătrundă, căci intrarea se face pe baza unor aprobări și decizii luate de undeva „de sus”. Porțile uriașe și zidurile înalte, groase, apărate de sârmă ghimpată și păzite de polițiști înarmați semnifică oricui separarea clară de lumea exterioară. Ele îngrădesc un spațiu care se ordonează după alte reguli, bazate pe disciplină strictă, conjugată cu o serie de sancțiuni specifice. Zidurile legitimează deci ruptura între două lumi, justifică existența unui nou univers, a cărui înțelegere se realizează treptat prin descifrarea simbolurilor.

În sens etimologic, termenul de simbol vine din limba greacă (*symbolon*) și se traduce prin „semn de recunoaștere” (*sym-ballo* era un obiect, o monedă tăiată în două, ale cărei părți, dacă erau apropiate și se potriveau, serveau drept probă a relațiilor de prietenie, ospitalitate sau alianță). O dată cu creștinismul, simbolul are înțelesul de „semn de recunoaștere inițiativ, secret”, prin simbol desemnându-se acel ceva care permite unei comunități să se adune în jurul unui semn, al unei credințe, sau valori resimțite ca o alianță sacră. *Simbolul desemnează „ceva (orice) care social reprezintă, evocă, semnifică altceva decât este”*¹. Pentru unii specialiști² simbolul semnifică multe lucruri; el este *multivocal*. Iar legătura dintre simbol și referent nu este arbitrară, fiind întemeiată pe o asociere de atribute. De exemplu, steagul afișat la intrarea în penitenciar nu reprezintă doar o cârpă colorată în trei culori atârnată pe un băț, ci atașamentul la valorile naționale, faptul că instituția servește patria. Mai mult, steagul arată că instituția este una națională,

¹ Cătălin Zamfir, Lazăr Vlăsceanu (coord.), *Dicționar de sociologie*, București, Editura Babel, 1993, p. 546.

² Victor Turner, *The Forest of Symbols*, 1967, în *Dicționar de sociologie* editat de Gordon Marshall, București, Editura Univers Enciclopedic, 2003, p. 520.

etatizată, supusă unui regim militar. El semnifică și faptul că în jurul lui lumea se organizează metodic, disciplinat, excluzând anarhia și arbitrariul. El „vorbește”, de asemenea și despre structurarea riguroasă a unei lumi cu ierarhii precise și despre victoria legii asupra unor oameni care au încercat să se sustragă ei și să o încalce.

Simbolurile sunt excitanți exteriori destinați să transmită ordine ale societății sau grupurilor, care prescriu cutare sau cutare comportament membrilor săi... Simbolurile sociale sunt expresii care se substituie unei semnificații și îndeplinesc rolul de intermediar între această semnificație și subiecții colectivi sau individuali chemați să o înțeleagă. Simbolurile sociale sunt semne care nu exprimă decât parțial conținuturile semnificative și care servesc ca mediatori între conținuturi și agenți colectivi și individuali care le formulează și cărora li se adresează... Orice simbol social are doi poli: de o parte el este un semn incomplet, o expresie inadecvată; de altă parte el este un instrument de participare. Acești doi poli pot fi inegali, dar nici unul nu poate dispărea fără să fie distrus caracterul propriu al oricărui simbol³.

Închisorile sunt deci construite simbolic, încărcate cu sensuri multiple (divergente uneori pentru anumite categorii de cetățeni). Aceste rețele de semnificații se dezvoltă lumii treptat. Cunoașterea sensurilor lor se face gradual, pe măsura inițierii în tainele stabilimentelor carcerale.

Pentru Carl Gustav Jung⁴, simbolul este energia unui arhetip, este constelația conținuturilor conștiente ale psihismului prin care se produce procesul de compensare, adică de conștientizare într-o formă camuflată a altor conținuturi rămase suspendate în subconștient datorită cenzurii. Această conștientizare se produce în trei feluri: **1.** când sensul nu este pătruns în întregime și simbolul își păstrează vitalitatea și atracția; **2.** când este decriptat exhaustiv și devine alegorie; **3.** când este totalmente neînțeles și se transformă în halucinații, psihoză, nevroză. Simbolul are propensiunea de a forma „lanțuri” mereu proaspete în ceea ce privește momentele importante ale detenției, având trei funcții: reprezentare, mediere și unificare. Principalele coordonate ale gândirii simbolice sunt: **1.** indistinția dintre subiect și obiect; **2.** identificarea părții cu întregul; **3.** reducerea multiplului la unicitate; **4.** identificarea esenței cu aparența; **5.** instituirea izomorfismului total dintre relațiile spațio-temporare; **6.** anularea granițelor dintre nivelele existenței (materie-spirit, animat-inanimat); **7.** asimilarea originii cu cauzalitatea; **8.** hilozoismul (antropomorfizarea cosmosului); **9.** frenezia asociativă sau interpretarea oricărei asemănări ca identitate și a contingentei drept cauzalitate; **10.** parcelarea lumii în două zone distincte: sacră și profană, pură și impură, bună și rea, cadre și deținuți.

Pentru George Călinescu, *un simbol nu este o noțiune prin care se înțelege o alta, cum ar fi aurora prin care se înțeleg zorile. Un simbol este o expresie prin care se exprimă în același timp ordinea în microsistem și în societate. A fi inițiat înseamnă a fi instruit că cele două ordine sunt mereu conjugate⁵.*

³ Georges Gurvitch, *Traité de sociologie*, vol. I, Paris, PUF, 1967, p. 11.

⁴ Carl Gustav Jung, *În lumea arhetipurilor*, București, Editura Jurnalul Literar, 1994, p. 14–27.

⁵ George Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini și până în prezent*, București, Editura Minerva, 1992, p. 120.

Simbolurile nu sunt singulare, deși referenții pot fi astfel. Simbolurile se grupează în „coruri” care spun la unison aceleași lucruri. Cam aceleași semnificații ca și steagul mai au și tăblița de la intrare cu datele de identificare ale instituției (Ministerul de Justiție, Direcția Generală a Penitenciarelor, Penitenciarul de maximă siguranță X), sau uniforme personalului și arestaților. Mai mulți semnificații ajută deci la confirmarea identității instituționale. Ei îndeplinesc rolul de agenți de conservare a acestei lumi.

Există în același timp și „coruri” opuse, care devoalează alte realități. Prin închisori întâlnim frecvent deținuți mutilați în urma multiplelor tentative de sinucidere, care-și poartă cu mândrie semnele venelor tăiate. Fiecare grup își construiește ansambluri de semnificații, care vorbesc fie de refuzul identificării cu rolurile atribuite, fie de degradarea de statut, fie de succesul reeducării, etc. „Corurile de simboluri” interacționează atât între ele cât și cu penitenciarul la a cărui confirmare contribuie. Universul simbolic astfel constituit ca sursă a legitimării reprezintă un ansamblu de idei care integrează diferite domenii de semnificații și cuprind într-o totalitate simbolică ordinea penitenciară. Procesele simbolice sunt procese de semnificare și se referă la alte realități decât la cele strict individuale.

Toate sectoarele ordinii instituționale sunt integrate într-un domeniu de referință cuprinzător, care constituie un univers, în sensul literal al cuvântului, deoarece orice experiență umană poate fi acum privită ca având loc în cadrul lui... Universul simbolic este conceput ca o matrice a tuturor înțeleșurilor social obiectivate și subiectiv reale; întreaga societate și întreaga biografie a individului sunt văzute ca având loc în acest univers. Ceea ce este cu deosebire important este că situațiile marginale din viața individului (marginale în sensul că nu sunt incluse în realitatea existenței zilnice în societate) sunt, de asemenea, incluse în universul simbolic. Astfel de situații apar în visuri și fantezii, ca zone de semnificații desprinse de viața cotidiană și sunt dotate cu o realitate a lor proprie. În cadrul universului simbolic aceste zone desprinse de realitate sunt integrate într-un tot cu sens care le explică, poate chiar le justifică... Capacitatea sa de depozitare a înțeleșurilor depășește cu mult domeniul vieții sociale, astfel încât individul însuși se poate localiza pe sine în acest univers, împreună cu experiențele sale cele mai solitare⁶.

Simbolurile penitenciare sunt prin urmare integrate într-un univers coerent de semnificații, care furnizează ordine pentru perceperea subiectivă a experiențelor individuale. Nimic nu rămâne pe dinafară. Nu există enclave neinteligibile. Toate situațiile marginale sunt integrate într-o ierarhie simbolică, făcându-le astfel inteligibile și mai puțin înfricoșătoare sau dătătoare de speranțe deșarte. Altfel spus, universul simbolic pune fiecare lucru la locul lui, legitimându-l și ordonându-l într-o logică și o ierarhie instituțională.

Această integrare simbolică este crucială pentru funcționarea instituției. Ea operează zilnic roluri, priorități și modalități de acțiune, plasându-le în contextul

⁶ Peter L. Berger și Thomas Luckmann, *Construirea socială a realității*, București, Editura Univers, 1999, p. 114–115.

celui mai general cadru de referință imaginabil. În acest fel, orice acțiune intră în rutina banalizării penitenciare⁷.

Înscrierea activităților în „natura lucrurilor”, în firesc și banal se face „corect” la toate nivelurile organizaționale. Orice individ înțelege că toate lucrurile din interiorul unui penitenciar au sens și sunt integrate într-un univers ale cărui coordonate sunt inteligibile și coerente, au o utilitate simbolică definită, stabilă și recunoscută social, fiind bine ancorate în interacțiunea socială zilnică.

Universul simbolic ordonează și istoria. El plasează toate evenimentele într-o unitate bine încheată care include trecutul, prezentul și viitorul. În ceea ce privește trecutul, el stabilește o „memorie” care este împărtășită de toți indivizii socializați. În privința viitorului, el stabilește un cadru comun de referință în care se vor proiecta acțiunile individuale.

Într-o instituție închisă, universul simbolic se structurează cu mai multă putere decât într-o instituție deschisă, deoarece contactul cu alte universuri este redus sau chiar inexistent. Lumea „din afară” are o putere prea șubredă de penetrare a universului simbolic „dinăuntru”. În plus, nu e interesată de acest lucru. Pentru oamenii „liberi”, mediul carceral trezește fiori; ei nu vor să-l cunoască, evitând orice contact cu acesta. Într-un fel, ei percep pușcăriile ca niște gropi de deversare a deșeurilor umane, pe care societatea și le creează pentru a scăpa de murdăria lor. Iar murdăria nu interesează, atâta vreme cât e ținută la distanță, cât ea nu atinge pe nimeni. Indiferența societății „libere” față de pușcării ajută la întărirea unei culturi specifice. Deși firav și rudimentar alcătuit – prin comparație cu complexitatea culturii „libere” – universul simbolic penitenciar prezintă o rezistență formidabilă. Confruntarea dintre universurile simbolice alternative implică problema puterii: care dezvoltă mecanisme de legitimare mai convingătoare, adică mituri, un limbaj adecvat, arte specifice.

Confruntarea dintre două lumi duce deseori la *degradarea* unor simboluri. Schimbările organizaționale care se produc fac să se piardă semnificația unor simboluri. Demilitarizarea produsă recent a dus la o degradare a statutului de militar. Cariera militară nu mai reprezintă un scop în sine pentru angajații din sistem, iar simbolurile reușitei militare, încorporate în grade, uniforme, citări pe ordinea de zi etc., au dispărut, fiind înlocuite cu cele ale funcționarilor civili. Au apărut în locul lor ierarhii ale inspectorilor. Orice degradare a unor simboluri produce frustrări. Militarii de carieră – care reprezentau clasa dominantă a instituției – s-au văzut întrecuți în funcție și în responsabilități de civili, care au

⁷ Termenul l-am întâlnit prima dată în Cr. Seyler, *La banalisation pénitentiaire ou le voué d'une réforme impossible*, în „Deviance et Société”, 1980, vol. 4, nr. 2, p. 131. Originea expresiei nu este indicată, dar se menționează utilizarea lui în rapoartele Adunării generale a Consiliului superior al Administrației Penitenciarelor franceze, banalizarea desemnând condițiile generale ale vieții de detenție. Ulterior, termenul a căpătat alte semnificații, în special pregătirea deținutului pentru lumea din afară, depenalizarea și decarcerarea arestatului în preajma liberării (la Jean-Herve Syr, *Punir et réhabiliter*, Paris, Editura Economica, 1990). Prefer însă semnificația inițială, cea de activitate ajunsă în stadiul rutinei, al obișnuitului. Astfel, turnătorii dintre deținuți este un exemplu al banalizării penitenciare. Ca și loviturile aplicate de către mascați, furturile din pachete sau personalizarea bunurilor publice.

urcat treptele ierarhiei fără a suporta privațiunile instrucției militare în școlile de specialitate. În același timp ei și-au văzut blocate oportunitățile de avansare profesională, prin interzicerea accesului la funcția de comandant, rezervată de acum magistraților (conform modelului german impus de autoritățile din ministerul de resort). În plus, s-a destructurat o lume organizată ierarhic, pe separări de caste, vizibilă, de pildă, în modul în care era împărțită popota în trei săli de mese: una pentru director și adjuncții săi, alta pentru ofițeri și o a treia pentru subofițeri, această împărțire fiind însoțită de o repartitie discreționară a hranei, a favorurilor și a beneficiilor.

În planurile inferioare ale realității carcerale, simbolurile se structurează într-un mod infantil. *Procesul de infantilizare* a simbolurilor se petrece, după Mircea Eliade, în două feluri: *sau un simbolism savant sfârșește în cele din urmă prin a sluji straturile inferioare, degradându-se astfel sensul lui primar, sau simbolul e înțeles în chip pueril, adică excesiv de concret și desprins de sistemul căruia îi aparține*⁸. Pentru prima modalitate, să exemplificăm cu bătaia deținuților, autorizată în trecut, justificată teoretic și aplicată chiar de autoritățile superioare ale instituției. Interzisă de lege, ea a fost transferată autorităților inferioare (mascaților) într-un mod tacit și posibilă numai în zonele greu accesibile ochiului, ONG sau judecătorilor: pe câmp, pe culoarele necontrolate de camerele de luat vederi, în unghiurile moarte ale celulelor (în WC-uri, sub paturi sau sub pături) etc. Pentru cel de-al doilea tip de infantilizare a simbolului, să exemplificăm cazul bibliotecii, al cărei rol de furnizare a informațiilor destinate educării spiritului a trecut pe un plan secund, în favoarea rolului de trambulină pentru un statut social mai înalt. Atât deținuții, cât și cadrele utilizează biblioteca, pentru a arăta celor de care depinde cariera lor că dorința de îndreptare sau de educare este sinceră, iar efortul este susținut (biblioteca mai reprezintă și locul de evadare din spații stresante).

Simbolurile infantile fac corp comun cu simbolurile elaborate, transformând un obiect sau un act în altceva decât se dovedește a fi acel obiect sau acel act în perspectiva experienței profane. Rolul lor este de a unifica viziunea despre instituție și de a-l socializa pe individ la mediu.

SPAȚIUL PENITENCIAR

Poate că cel mai bine înțelegem semnificația simbolurilor dacă analizăm modul în care este împărțit spațiul în acest univers. Indivizii care populează această lume – deținuți sau cadre – învață încă de la intrarea în instituție care sunt spațiile interzise, la care accesul este limitat sau imposibil. Pentru deținuți, clădirile administrației reprezintă un astfel de spațiu. Accesul lor este posibil doar sub supraveghere, pe baza unor motive speciale. Circulația lor liberă în acest spațiu nu este posibilă. Pentru cadre, celula deținuților reprezintă un astfel de spațiu interzis, accesul lor fiind permis doar însoțiți de echipa de mascați.

⁸ Mircea Eliade, *Tratat de istorie a religiilor*, București, Editura Humanitas, 1992, p. 405.

Într-o lume în care existența fiecărui individ se desfășoară sub supravegherea celorlalți colegi și a superiorilor, apare firesc dorința identificării unui *spațiu personal*, în care el să se simtă protejat. Pentru deținuți acest spațiu îl reprezintă patul din celulă⁹, sau chiar colțul de pat, în cazul împărțirii acestuia cu alți arestați. Iar pentru autorități – biroul de pe secție. Fiecare individ tinde să doteze acest spațiu cu obiecte care să-i aducă oarecare confort, plăcere și control: postere, ibricul de cafea, instrumentele de bărbierit, radio sau alte obiecte personale. Datorită limitării acestui spațiu personal, ei tind să-l extindă în zonele imediat învecinate, cu lucruri care îl duc cu gândul „acasă”, situație care creează deseori conflicte între colocarii aceluși spațiu. Luarea în posesie a spațiilor personale ale altor indivizi îi deprivează pe cei mai slabi și mai lipsiți de autoritate, care sunt nevoiți să își găsească astfel de spații în WC-uri, pe culoare sau în diverse unghere întunecoase. VIP-urile sau șefii abuzează deseori de spațiile celorlalți colegi. Am întâlnit în pușcării deținuți celebri și bogați care-și luau în stăpânire locurile cele mai bune din celulă, impunând chiar și eliberarea paturilor apropiate, ceilalți arestați dormind pe jos sau înghesuindu-se mai mulți într-un pat, în pofida supraaglomerării deja existente. La fel cum deseori am întâlnit comandanți de secții care refuză să împartă biroul cu ceilalți subalterni, obligându-i să stea pe culoare.

Lupta pentru privatizarea teritoriilor se petrece nu doar în locurile în care indivizii își petrec cea mai mare parte a timpului, ci și în alte spații de acces. În cluburi, pe terenurile de sport sau în zonele de plimbare, locurile sunt de asemenea împărțite atât după principiul „primul sosit, primul servit”, cât și după „cel puternic ia ce dorește”. Plutonieri egali în rang și funcții, dar nu și în autoritate și relații, își împart aceste spații în arii de privilegii și arii de pedeapsă. Cele mai sugestive exemple sunt cele ale arestaților celebri: Miron Cozma, Gabriel Bivolaru și Fane Păvălache din penitenciarul Rahova, care beneficiază de cele mai bune celule, fără prea mulți colocatari, utilizând la discreție (și nu limitat la câteva minute zilnic – cum e cazul deținuților de rând) terenul de sport sau curtea de plimbare, având acces nelimitat la vorbitor, la vizite și la pachete („favoruri” atribuite în cel mai fericit caz de două ori pe lună unui deținut „cuminte” și retrase în mod frecvent celor recalitrânți). La fel, în penitenciarul din Iași, celebrul pedofil Kurt Treptow are parte de plimbări separate, însoțit doar de anumiți colegi și beneficiază de un regim de detenție special („pentru a nu afecta imaginea României în străinătate” – după cum justifică personalul care autorizează acest regim).

Spațiile personale se extind în cazul celor cu anumite atribuții. Deținuții de la bucătărie iau în stăpânire acel spațiu ori de câte ori vor să stea departe de

⁹ Poziția patului unui deținut într-o celulă spune lucruri semnificative despre poziția socială a individului în colectivitate. Paturile de la „parter” sunt mult mai apreciate, fiind mai greu observate de către supraveghetori, deținutul nefiind deranjat de lumina becului care funcționează toată noaptea și având mai ușor acces în el și la sacoșele depozitate sub el. Paturile de la etaj – în special cele de la nivelul 3 – sunt rezervate „nepoților”, „fraierilor” sau „sifoanelor”. „Șmecherul” stă întotdeauna la „parter”. Când nu există suficiente paturi la „parter” pentru toți „șmecherii”, aceștia preferă să stea câte doi sau trei în două paturi alăturate de la „parter”, decât să urce la etaj.

tulburările zilnice din celulă. La fel, are loc o privatizare a spațiilor în magazii, în spălătoare, în grădinile de zarzavat, în cocinile de porci, în camerele sau subsolurile cu instalațiile electrice sau termice, etc. Descriind acest proces, Goffman scria că *pacienții și angajații cooperează tacit pentru a permite apariția unor spații concret delimitate, în care nivelul obișnuit de supraveghere și restricționare este mult redus, spații în care pacientul poate desfășura fără o serie de activități interzise, având o oarecare siguranță. Aceste locuri prezintă și o marcată reducere a densității obișnuite a populației pacienților, fapt ce contribuie la calmul și liniștea ce le caracterizează. Personalul nu cunoștea existența acestor locuri sau, dacă o cunoștea, fie evita să le viziteze, fie, dacă pătrundea în ele, renunța la autoritate. Pe scurt, libertinajul avea o anumită geografie. Voi numi aceste regiuni **locuri libere**. Ne putem aștepta să le găsim cu precădere acolo unde autoritatea unei organizații aparține unui întreg eșalon de angajați și nu unui set de piramide de comandă. Locurile libere constituie culisele spectacolului obișnuit oferit de relațiile dintre angajați și persoanele instituționalizate*¹⁰.

Găsirea unor locuri libere interesează deopotrivă pe deținuți și pe cadre. În pofida condițiilor lor degradante, ele sunt permanent căutate, deoarece sunt *inundate de o senzație de relaxare și autodeterminare, într-un puternic contrast cu starea de neliniște ce domină în unele secții*¹¹. Gardienii se adună pe casa scărilor pentru a încinge o partidă de zaruri sau de cărți. Utilizează excesiv toaletele pentru relaxare sau pentru ascunderea unor bunuri dobândite ilicit. Întârzie deseori la cabinetele medicale, dacă relația cu personalul medical este una de prietenie sau de rudenie. Cu cât mediul în care individul trebuie să-și petreacă o parte a existenței este mai neplăcut, cu atât vor fi valorizate ca locuri libere acele spații care oferă o marjă mai mare de libertate.

Aceste spații au roluri diferite în funcție de anotimp. Vara sunt căutate locurile răcoroase, iar iarna – cele călduroase. Lupta pentru desfășurarea unei activități în bucătărie e mai intensă iarna, când ea joacă nu numai rolul de suplimentare a hranei, ci și pe cel de loc călduros.

Cel mai mare spațiu dintr-o închisoare este însă *spațiul de trecere*. El este format din grădini, aleile dintre secții și străzile destinate mașinilor. Acestea sunt locuri în care staționarea nu e permisă nimănui din interior. Ele sunt spațiile de protocol, imediat observate de către orice vizitator. Frumos îngrijite, amenajate cu flori sau copaci, cu marginile trotuarelor vopsite sau văruite întotdeauna proaspăt, ele trebuie să semnifice oricui imaginea unui spațiu ordonat, curat. Pentru orice străin aflat în inspecție, acest spațiu *este* penitenciarul. Aici sunt aduși din celule deținuții pentru a vorbi cu oficialitățile. În mijlocul lui sau în imediata apropiere sunt amplasate clădirea administrației și biserica (existentă însă doar în puține așezăminte de acest gen). Clădirea administrației are același aspect ordonat, permanent întreținut.

¹⁰ Erving Goffman, *Aziluri. Eseuri despre situația socială a pacienților psihiatrici și a altor categorii de persoane instituționalizate*, Iași, Editura Polirom, 2004, p. 201–202.

¹¹ Erving Goffman, *op. cit.*, p. 202.

Prin comparație cu clădirile arestațiilor, e vizibilă larghețea cu care e atribuit spațiul unor activități „elitiste”. Secretara sau contabilă beneficiază de un spațiu considerabil mai mare decât cel al unui gardian de pe secție, dotat cu toate utilitățile posibile: termopane, jaluzele moderne, mobilier scump, toaleta recent faianțată, cu robinete străine și oglinzi mari, telefoane și televizoare de ultimă generație, calculatoare performante etc. Nu de puține ori biroul unei secretare este mai mare decât celula în care sunt înghesuți 40–70 de deținuți sau biroul a 10 subofițeri.

Ceea ce șochează este însă goliciunea spațiului de trecere, prin comparație cu suprapopularea celui din celule, și limitarea excesivă a acestuia din urmă, destinat supraviețuirii.

Această discrepanță spațială demonstrează că există un interes în menținerea supraaglomerării, din partea conducerii penitenciarelor, chiar dacă acest lucru exercită un stres puternic asupra personalului inferior și asupra deținuților. Explicații ale acestui interes pot fi multiple:

1. *Supraaglomerarea necesită sume mari de bani care sunt investite în întreținere și construirea de noi penitenciare.*

2. *Supraaglomerarea perpetuează nevoia pentru asigurarea unei securități mai ridicate, implicând dinamici privind personalul militar.*

3. *Supraaglomerarea oferă posibilități considerabile de exercitare a unor presiuni profitabile (mită) asupra deținuților din partea celor responsabili cu luarea deciziei privind arestul, cauziunea, eliberarea condiționată sau supravegherea la toate punctele de contact.*

4. *Supraaglomerarea presupune un ritm încetinit al schimbării și o bază limitată a procesului de reformă*¹².

5. *Controlul asupra spațiului reprezintă deci controlul asupra unei culturi. Prin supraaglomerarea forțată, societatea liberă este obligată să scoată din buzunar sume din ce în ce mai mari, care sunt investite (atunci când nu sunt deturnate în foloase proprii) în întărirea sistemului punitiv existent, în crearea de mecanisme de securitate sporite și nicidecum în schimbarea acestora. Înțelegerea modurilor în care sunt gestionate spațiile în interiorul zidurilor dezvoltă o viziune asupra pedepsei și a rolului pe care această instituție și-l asumă în fața societății. Iar această viziune poate fi în cel mai blând caz etichetată ca nedemocratică.*

Arhitectura închisorilor evidențiază cel mai bine viziunea autorităților despre pedeapsă și despre gestionarea spațiului. E drept că cele mai multe închisori au fost construite în secolul XIX și reflectă filosofia corecțională a acelor vremuri. Există însă și penitenciare construite în ultimii ani (de exemplu, Rahova și Giurgiu), încremenite într-o viziune ce nu a ținut cont că locurile de pedeapsă returnează societății niște deținuți mai greu de tratat decât erau când au intrat în penitenciar, închisori pe care unii specialiști le-au numit adevărate „pagube penologice”¹³.

¹² Graham W. Giles, *Administrarea justiției în comunitate. Standarde și reglementări internaționale*, București, Editura Expert, 2000, p. 11.

¹³ Howard Gill, *Correctional Philosophy and Architecture*, în „Journal of Criminal Law, Criminology and Police Science”, 1962, nr. 53, p. 312–322.

Penologia ca știință a contribuit la dezvoltarea unei școli de arhitectură penitenciară, care a trecut prin mai multe faze: de la „închisoarea custodială”, preocupată de securitatea instituțională și de disciplina deținuților, apoi la „închisoarea progresivă”, caracterizată prin extinderea practicilor medicale, industriale și a programelor reeducative, până la „închisoarea profesională”, în care viața deținuților și interacțiunile cu lumea liberă sunt facilitate de autorități.

Este un adevăr că tipurile de pedeapsă diferă, în funcție de arhitectura clădirilor, iar aceasta nu are un caracter accidental. Ea reprezintă expresia politicilor penale existente în anumite perioade. Dar aceste clădiri pot suporta modificări, îmbunătățiri sau chiar pot fi dărâmate și reconstruite. Chiar dacă este dificil să operezi schimbări în arhitectura așezămintelor de detenție fără să investești sume semnificative de bani, aceasta nu este o scuză pentru menținerea unor condiții ce violează drepturile omului și demnitatea lor.

O bună închisoare este construită astfel încât să dezvolte bune relații între deținuți, este înzestrată cu spații și oportunități pentru dezvoltarea unor activități utile, care să ofere condiții decente de muncă și viață. Epoca totalitarismului nu mai e recomandată pentru nici un tip de deținuți. De aceea, s-au stabilit standarde minime cu privire la suprafața și înălțimea celulei, la lumină și ventilație, la accesul la grupurile sanitare din interiorul celulei, la bucătărie, săli de sport și de baie, la necesitățile de comunicare, la nevoile sexuale etc.

Închisorile românești, atât cele vechi, cât și cele recent construite, au rămas tributare unei gândiri totalitare, în ciuda recomandărilor specialiștilor europeni, care afirmă că nici o închisoare nu trebuie să depășească 500 de persoane (deținuți și cadre), deoarece promiscuitatea ce apare face inutil orice demers reeducativ, iar costurile întreținerii sunt prea ridicate. În Marea Britanie, de exemplu, s-a dezvoltat o prestigioasă școală de arhitectură, care a ținut cont că deținuții nu sunt simple creaturi care pot fi ținute într-un loc restrâns, ci persoane care au anumite nevoi, au anumite caractere și temperamente care tind natural să se manifeste¹⁴.

Supraaglomerate, cu o medie de peste 1 000 deținuți într-o închisoare (existând și peste 2 000 de arestați în stabilimentele din capitalele zonelor geografice: București, Iași etc.), penitenciarele românești au o patologie specifică, favorizată de arhitectura primitivă.

Efectele arhitecturii carcerale asupra creării unui climat psiho-social anormal au fost demonstrate de Phillip Zimbardo în 1971 în experimentul *închisorii pirandelliene*, cunoscut la noi și cu numele de „experimentul falsei închisori”. Psihologul a selectat din rândul studenților voluntari ai Universității Stanford (în funcție de stabilitatea emoțională, sănătatea fizică, maturitatea și gradul de cunoaștere a legilor) 10 persoane care au fost puse să joace rolul deținuților și 11 persoane care au jucat rolul gardienilor. Puși în condițiile reale ale închisorii (în

¹⁴ Vezi în acest sens lucrările lui Sean McConville, în special *Prison Architecture – Policy, Design and Experience*, London, Architectural Press, 2002 și cartea arhitecților Allan Brodie, Jane Croom and James O’Davies, *English Prisons: An Architectural History*, London, English Heritage, 2002.

stabilimentul de la Palo Alto din California), studenții au intrat curând în rolurile atribuite, ajungând la manifestări agresive de ostilitate și cruzime atât de avansate, încât experimentul a fost oprit în a 6-a zi, deși trebuia să dureze 2 săptămâni. *Patologia observată cu ocazia acestui experiment nu poate fi atribuită personalității subiecților, deoarece au fost excluși, cu ocazia procedurilor de selecție, toți studenții anormali. Sursa dezordinii comportamentale trebuie căutată în interiorul instituției, care stimulează dezvoltarea raporturilor de forță dintre oameni... Închisoarea este o construcție paranoică, ce limitează libertățile fundamentale ale oamenilor, creează stări anxioase și facilitează apariția unor comportamente ridicole¹⁵. Ambientul și structurile de putere din închisori sunt factorii declanșatori ai ororilor care se petrec în penitenciare și nu firea sadică a corpului de supraveghetori sau natura antisocială a delincvenților închiși. În mod concret, structurile de putere din închisori pretind gardienilor să pedepsească deținuții pentru abateri de la reguli iar aceștia nu au nici o posibilitate de a exercita un oarecare control asupra ambientului¹⁶.*

TIMPUL ÎN ÎNCHISOARE

Orice fenomen penitenciar se desfășoară într-un anumit interval de timp. Timpul într-o instituție închisă capătă alte valențe decât într-un mediu deschis. Esența pedepsei sunt temporalitatea și modul în care este gestionat timpul.

Temporalitatea penitenciară include o întreagă claviatură de repere temporale: în primul rând, durata, ca timp individual de așteptare (cu diverse amplitudini); apoi momentul de intrare (diferit perceput de primari și recidiviști), urmat de ritmul de înaintare în pedeapsă, structurat zilnic pe intervale orare bine delimitate.

Pentru autorități, **timpul funcțional** este esența penitenciarului, căci el reglementează secvențial principalele mecanisme care permit instituției să-și îndeplinească funcția generală de administrare a pedepsei. În raport cu această

¹⁵ Phillip Zimbardo, *A Pirandellian Prison*, interviu publicat în „New York Times Magazine” 1972, nr. 330. Subiecții-deținuți au fost introduși în celule și supuși aceluiași regim ca și deținuții reali, ca să observe arbitrarul pedepselor, dependența, frustrările, deumanizarea, rasismul, obligați să obțină permisiunea pentru folosirea toaletei, pentru fumat, pentru scrierea unei scrisori, obligați să suporte frustrările igienice, sexuale, alimentare. Subiecții-gardieni au trecut printr-un proces de dezindividualizare, prin îmbrăcarea în uniforme și utilizarea ochelarilor și prin obligativitatea de a respecta manualul ofițerilor corecționali de la San Quentin. Încă din prima zi, au apărut incidente, gardienii devenind din ce în ce mai agresivi, iar deținuții mai pasivi. Zimbardo a observat că instituția permitea dezvoltarea unor sisteme de privilegii pentru deținuții „buni” și de sancțiuni pentru cei „răi”. Existența unor surse de putere asupra altor oameni i-a făcut pe subiecții-gardieni să înceapă să-i insulte pe subiecții-deținuți, să li se adreseze în moduri agresive, impersonale, depreciative, care au degenerat rapid în ostilitate și cruzime în forme degradante. „Într-un mediu închis cresc tendințele de a-i controla pe ceilalți, iar violența izbucnește rapid... Orice individ normal se identifică cu rolul atribuit, oricâtă abjecție ar cuprinde acesta” (Ph. Zimbardo – *op. cit.*).

¹⁶ Eysenck H., Eysenck M., *Descifrarea comportamentului uman*, București, Editura Teora, 1998, p. 53.

funcție, întâlnim mai multe etape ale timpului funcțional: timpul genetic, timpul ordonator, timpul dinamic și timpul de așteptare¹⁷.

Timpul genetic este cel în care individul ia cunoștință de durata pedepsei, de conținutul ei, de orarul diurn și de cel nocturn. Acesta poate fi constituit prin precedență (când individul este arestat preventiv), concomitență și subsecvență. Acesta este timpul informării, când individul ia cunoștință de ceea ce-l așteaptă în închisoare. De regulă, acest timp genetic – atât pentru arestați, cât și pentru angajați – este încărcat cu zvonuri despre lumea în care urmează să intre, despre diversele combinații posibile. Este plin de incertitudine, iar durata lui este incalculabilă pentru cel în cauză. În acest timp genetic, fiecare încearcă să-și păstreze poziția socială dobândită anterior, precum și o parte din bunurile care-i definesc personalitatea.

Timpul ordonator spulberă timpul genetic, deoarece el marchează adaptarea individului la mediu. El pune în relație oficială indivizii, care nu mai sunt percepuți ca anonimi, ci devin cunoscuți ca purtători ai unor poziții sociale distincte. El este un timp static, care acționează, printr-o combinație de consens și constrângeri, la ordonarea acțiunilor umane. El desocializează și în același timp egalizează. Acțiunea ordonatoare a timpului constă în convertirea decalajelor aleatorii ale intrării în ritmul regulat al ieșirii.

Noii veniți și cei care părăsesc sistemul produc mișcări în organizație. Intrările și ieșirile din sistem creează un *timp dinamic*. Acesta este timpul viu, așteptat cu curiozitate. El produce o dilatare a aglomerării. Timpul dinamic este însă secvențial. Mai apare și în cazul deplasărilor și mișcărilor de populație între secții sau între închisori. Este un timp neregulat, perturbator. El operează decupaje în populația carcerală. Aceste mișcări produc emoții puternice, speranțe și dezamăgiri, noi legături și noi tentative de ascensiune pe scara ierarhiei sociale. Schimbările de statut produc schimbări psihologice, de aceea timpul dinamic este timpul acțiunilor greviste, suicidare, al violențelor și perturbărilor instituționale.

Timpul așteptării este cel mai lung, dominat de o acalmie plată, în care toate lucrurile par să fie clare. Este timpul mort, inerțial, a cărui trecere este așteptată să se producă cât mai rapid. El îi convertește pe toți într-o comunitate de pierzători. Este timpul în care eșecul intrării în sistem este asumat, iar frustrările s-au consolidat. Risipa de timp este totală și nimic din interior nu pare să ofere satisfacții majore. Ruptura cu lumea din afară este din ce în ce mai dramatic percepută. Oficial, el este „timpul liber” dedicat relaxării sau efectuării unor treburi individuale. În plan real, este un timp al pasivității și ineficienței, al docilității generalizate, al subzistenței resemnate. Nu întrunește caracteristicile care îl pot defini ca „timp liber”¹⁸: *caracterul eliberator* (căci nu eliberează total de obligații), *caracterul gratuit* (căci individul intră într-un păienjenis de relații informale, care au deseori finalități materiale sau sociale: pariuri, jocuri, bătaii etc.), *caracterul hedonist* (căci nu poate fi

¹⁷ Această clasificare a timpului am găsit-o la Pavel Câmpeanu – *România: coada pentru hrană. Un mod de viață*, București, Editura Litera, 1994, p. 71.

¹⁸ Joffre Dumazedier, *Loisir et culture*, Paris, Editura Du Seuil, 1966, p. 16.

asociat căutării bucuriei) sau *caracterul personal* (deoarece nu permite individului să se elibereze de plictisul cotidian). În lumina acestui inventar, timpul așteptării nu este un timp al loisirului, ci al negării lui. Dominat de nevoi nesatisfăcute, pătruns de plictiseala unei inacțiuni coercitive, el este un timp al devalorizării vieții, al risipirii obligatorii, dar este unul funcțional pentru instituție.

Disociabili din perspectiva inițierii instituționale, acești timpi se intersectează și se confundă uneori. Timpul funcțional nu este însă un timp investit, ci unul pierdut, căci provoacă disfuncții comportamentale. Adevăratul investitor de timp nu este deținutul și nici personalul supraveghetor, ci societatea. Pentru ea, acesta este un timp al siguranței, al izolării anormalității. Pentru deținuți, acest timp este o plată pentru nechibzuință, pentru greșeala de a nu-și fi planificat eficient acțiunile. Oricum, el este un timp sustras normalității. Esența pușcăriei constă din gestionarea temporară a anormalității sancționate legal. Acest timp este utilizat oficial, declarativ, pentru aducerea la normalitate a devianților condamnați, de aceea am numit acest timp ca fiind unul funcțional.

Una din semnificațiile majore ale timpului petrecut în închisoare este aceea că el este în aceeași măsură purtător și distrugător de valori. Această ambiguitate temporală reflectă ambiguitatea unei instituții care deteriorează normalitatea, instituind în același timp o altă ordine socială, care închide ușa unei lumi, deschizând-o simultan către o alta.

Fiind valoare, timpul este monedă de schimb. Prețul serviciilor prestate se măsoară în durate: 4 ore planton, 10 ore de spălat, 5 minute de cotcodăcit sau de stat într-un picior, 2 zile de spălat WC-ul etc. Nu are loc un schimb de timp, deoarece timpul pierdut nu trece în mâinile câștigătorului, iar el nu îl utilizează în mod mai profitabil, ci doar îl transformă din timp de așteptare în timp dinamic. Adevărata valoare de schimb a timpului nu privește durata, ci eficacitatea sa, ca mijloc de evaziune, de rezistență la presiunea instituțională. El nu este un timp creator de valoare. Timpul ca monedă de schimb reprezintă de fapt forma simbolică de pierdere a lui, strategiile de trecere mai rapidă a lui. El nu îndeplinește funcția de adjuvant al banilor, nici măcar pentru supraveghetor.

Timpul petrecut în închisoare nu servește drept cadru de manifestare a vreunei activități utile, de aceea este un timp al inacțiunii forțate. Fiind goală, inacțiunea este epuizantă și, mai presus de orice, plictisitoare. Acest sentiment de neplăcere sau plictiseală este expresia vizibilă a unei anxietăți colective. Atât personalul, cât și arestații îi măsoară trecerea, așteptând ca scurgerea lui să se producă mai rapid. Forma de măsurare a trecerii lui este AMR (au mai rămas). De aceea pot fi auzite des, între deținuți, discuții de genul:

„ – Care-i AMR-ul tău ?

– 2 545 zile. Dar al tău ?

– 3 210 zile. Ești mai norocos ca mine”.

Pentru deținuți, AMR-ul se scrie pe pereții celulei sau în diverse locuri publice, ca semn al trecerii lor prin instituție. Pentru cadre, el se măsoară în ore și minute care mai rămân până la terminarea programului în fiecare zi. Nescurgându-se

uniform și netransformându-se în timp funcțional la nivel individual, fiecare concepe strategii de metamorfozare a lui. Unii deținuți învață limbi străine pentru a pleca din țară la eliberare, în timp ce gardienii o fac în eventualitatea găsirii unui loc de muncă mai bun. Cei mai mulți îl consumă în dezbateri diverse, în făurirea de planuri, în jocuri de noroc sau pur și simplu pentru a dormi mai mult.

Forma de pierdere a timpului este expresia simbolică a unei gândiri socialiste totalitare și necreștine. Precum știm de la Max Weber, pentru protestanți și deci pentru oamenii cu un spirit capitalist *risipa de timp este cel dintâi și, în principiu, cel mai mortal dintre păcate... Pierderea de vreme prin petreceri, trăncăneli, lux, chiar și somnul prelungit peste cel necesar menținerii sănătății, adică șase până la maximum opt ore, sunt absolut condamnabile din punct de vedere moral*¹⁹. În închisoare, pentru nimeni nu este valabilă expresia *timpul înseamnă bani*, pe care Benjamin Franklin a ridicat-o la rang de axiomă: *dați o înaltă prețuire timpului și, în fiecare zi, fiți mai cu grijă să nu pierdeți nici o fărâmbă din timpul vostru decât sunteți cu aurul și argintul vostru*²⁰.

Timpul alocat muncii deținuților este infim, munca fiind o activitate refuzată celor mai mulți (în special la Rahova și Jilava, deținuții petrec 23 de ore și jumătate pe zi în celule și doar jumătate de oră la plimbare într-o curte restrânsă). De aceea timpul nu se scurge economic, rentabil. Pușcăriile românești nu numai că nu produc profit societății, ca simbol al răscumpărării pagubelor aduse ei, dar nici măcar nu se pot întreține singure, ele fiind de fapt mari risipitoare de bani. Pentru un deținut, costul întreținerii lui depășește de două ori salariul mediu pe economie și este de cel puțin 25 de ori mai scump decât supravegherea în comunitate. Ceea ce ne duce la concluzia că timpul este gestionat astfel încât să consume cât mai multe resurse ale societății și nu să producă resurse acesteia. Spiritul capitalismului, exprimat în ideea că valoarea timpului este cea a muncii productive și utile, a fost înlăturat de spiritul comunismului, încă dominant în sistemul penitenciar românesc, în care devalorizarea temporală este însoțită de o devalorizare economică a societății.

La fel cum este de *necapitalist* gestionat timpul în penitenciare, el este în aceeași măsură și *necreștin*. *Timpul este infinit de prețios, căci fiecare oră pierdută diminuează lucrul în slujba gloriei lui Dumnezeu* – spun exegeții creștini citați de Max Weber. Într-o instituție al cărei rol fundamental a fost cel al penitenței – de aici și numele de penitenciar – deci al iertării păcatelor, Dumnezeu a fost exclus total decenii de-a rândul și reintrodus uneori timid, alteori cu fast, prin biserici mărețe, dar întotdeauna în mod ne semnificativ. Timpul alocat credinței este infim sau inexistent în bugetul de timp. Pentru nici un oficial, ispășirea pedepsei prin credință nu este o soluție serioasă. De aceea, preferă să angajeze pentru reeducare personal din orice domeniu laic – de la aviatori, muzicieni și chimiști, la juriști și psihologi – dar în nici un caz preoți sau personal bisericesc. Aceștia din urmă sunt bătaia de joc a tuturor

¹⁹ Max Weber, *Etica protestantă și spiritul capitalismului*, București, Editura Humanitas, 1993, p. 160–161.

²⁰ Max Weber, *op. cit.*, p. 37.

autorităților: „preoți penali” sunt numiți cu dispreț (de parcă ceilalți nu sunt „psihologi penali”, „juriști penali” etc.). Ei sunt acceptați în instituție mai ales pentru bunurile pe care le pot introduce ilegal (băutură și țigări, în special) și aproape deloc pentru menirea fundamentală pe care o au în această lume: aceea de funcționari ai lui Dumnezeu, de administratori ai divinității. Nevalorizarea lor este evidentă și în perpetuarea acelor elemente pe care anglo-saxonii le subsumează noțiunii de *unclean life* (viață necurată), în care includ relațiile homosexuale, mutilările, tentativele de sinucidere, alimentația necorespunzătoare etc.

Dacă nu este capitalist și nici creștin, am putea crede că timpul carceral este un *timp al reeducării*, al resocializării. *Nu e de nici un folos să fii un individ după gratii, dacă nu îl educi astfel încât să-l redai mai bun societății* – spunea John Howard în raportul său despre starea închisorilor, acum aproape două secole și jumătate. Toate țările au îmbrățișat viziunea resocializării, cel puțin declarativ. O analiză a timpului alocat programelor educative în ansamblul timpului de pedeapsă ne arată că educația reprezintă cel mult un vis, în realitate aceste programe fiind rare și aplicate unui număr restrâns de deținuți. O evaluare a calității acestor programe ne șochează prin infantilismul și primitivismul celor mai multe dintre ele. Directori de bancă, avocați, manageri ai unor firme sau lideri sindicali arestați pentru diverse infracțiuni economice sau politice sunt puși să deseneze floricele și îngerași într-o caricatură de revistă a deținuților, să caligrafieze precum copiii de grădiniță diverse poezii de dragoste de țară și maxime sau aforisme, să decupeze din diverse publicații poze cu lanuri de grâu sau cu păsărele stând cioc în cioc și să le lipească cu grijă în paginile „revistelor” pe care, cu nedisimulată mândrie profesională, educatorii le arată oricărui vizitator, ca rod al eforturilor reeducative. Alături de frunze, ghinde și conuri de brad strident vopsite sau de pietricele de râu meticolos colorate cu pensula și puse într-un coș de nuiele. Acestea reprezintă produsele artistice de elită, a căror creație este rezervată doar deținuților cultivați și cooperanți. Marea masă a arestaților nu are privilegiul manifestării talentelor, deoarece materialele de lucru sunt rare și, în consecință, distribuite după criterii riguroase, nescrise, dar general acceptate ca fiind favoruri greu de obținut.

Nu trebuie să fii specialist într-un domeniu anume, pentru a constata că penuria programelor educative și slaba lor calitate reflectă, în esență, disprețul administrației față de utilitatea lor socială. Obligate să aloce un timp reeducării ca simbol al aderării formale la valori ale modernității, ele pervertesc, schimonosesc și caricaturizează acest timp, ca semn că valorile instituționale trebuie căutate în altă parte. Există o altă socializare ocultă, care are rolul de a-i rupe total pe indivizi de lumea din afară și de a-i adapta definitiv la lumea carcerală. Iar rezultatele acestei reeducări sunt evidente: jumătate din deținuți recidivează, iar ceilalți reușesc cu greu să se adapteze apoi societății libere. Iar pe de altă parte, cadrele devin incapabile să lucreze eficient în alte instituții în cazul demiterii, transferului sau șomajului. Din acest punct de vedere, timpul reeducării este tot un timp al ratării, al eșecului.

Timpul carceral este însă un *timp al securității*, al siguranței. Administrația penitenciarelor se mândrește că România are cea mai scăzută rată a evadărilor din

lume, iar acestea, când totuși se petrec, reprezintă de fapt părăsiri ale locurilor de muncă, în vederea rezolvării unor probleme stringente. Penitenciarele sunt locurile cele mai bine păzite din țară. Resursele uriașe consumate în sistemele de securitate, excesul de trupe trimise în căutarea evadaților și generalizarea turnătorii între deținuți înlătură oricărui arestat ideea elaborării unor strategii de părăsire ilegală a instituției. *Gândul evadării e părăsit repede. Nu ai unde să te duci. Se dă alarma în toată țara, trăiești cu groaza că te vor prinde, n-ai unde să te adăpostești, n-ai bani, n-ai haine, nu poți trece granița*²¹.

Dacă tot sunt închiși între ziduri înalte, imposibil de escaladat, păzite de subofițeri înarmați, de ce se mai alocă timp pentru paza internă a deținuților? Autoritățile spun deseori că indivizii pe care-i păzesc cu strășnicie vin din lumi violente și nu pot trăi natural în armonie, de aceea e necesară sporirea măsurilor de securitate pentru prevenirea evadărilor și manifestărilor violente. Părerea generală a deținuților despre gardieni este că *ei sunt niște șacali mai mari decât noi. Dacă nu se grăbeau să se facă albaștri, erau în locul nostru. Drojdie. Afară nimeni nu are nevoie de ei. N-au nici un Dumnezeu. Se ascund în găurile astea pentru că se tem. Cei mai mulți nu se simt în siguranță decât în timpul slujbei, când zidurile care ne țin aici îi apără și pe ei de ochii și gura celor din afară*²².

Timpul alocat siguranței are în realitate rolul de a îndepărta și mai mult temnița de lumea liberă. El face greoi și deseori inaccesibil accesul reprezentanților societății civile, al familiilor și cunoscuților, în instituție. Nu doar arestaților le este limitat contactul cu aceștia, ci și cadrelor, care nu pot părăsi pușcăria înainte de program și nici nu pot desfășura activități de cooperare cu colegi din alte organizații sau să le permită acestora accesul la locul lor de muncă. Iar sub sancțiunea divulgării secretelor de serviciu, nu pot face declarații presei sau specialiștilor despre nici un aspect legat de munca lor, nici măcar despre cantitatea de carne alocată zilnic unui deținut (informație chiar periculoasă).

Cea mai mare parte a zilei de lucru a unui angajat în sistemul penitenciar este alocată închiderii și deschiderii celulelor, precum și însoțirii și pazei arestaților în diverse puncte de interes: cabinet medical, teren de plimbare, club etc. Apoi, elaborării de rapoarte privind desfășurarea acestor activități.

De cealaltă parte, ziua normală a unui deținut se irosește în diverse ritualuri de securitate: pregătirea pentru deplasări interne, percheziția riguroasă, așteptarea la cozi și încasarea pedepselor pentru diverse încălcări ale acestor măsuri de securitate: *când sunt scoși din celulă, deținuții trebuie să meargă în pas alergător, cu mâinile la spate și cu capul aplecat, să nu se uite nici în stânga, nici în dreapta și mai ales să nu vorbească cu nimeni pe drum. Dacă gaborului însoțitor i se pare că deținutul nu se mișcă îndeajuns de repede, îl lovește cu bastonul. În timpul zilei, pe hol e o succesiune continuă de pași grăbiți și de urlate, când cauciucul mușcă în carne*²³.

²¹ Octav Bozîntan, *Hanul păcătoșilor*, București, Editura Muzeul Literaturii Române, 2001.

²² Octav Bozîntan, *op. cit.*, p. 35.

²³ Octav Bozîntan, *op. cit.*, p. 44.

Timpul securității este așadar un *timp al pedepsei*. Încorsetarea în reguli numeroase, de multe ori nescrise sau neclare și contradictorii, face ca stresul să domine lumea cadrelor. Spaima pedepselor, degradărilor, sancțiunilor salariale sau chiar penale îi determină pe angajați să instituie la rândul lor o altă serie de pedepse celor care le fac și mai greu serviciul. În acest fel, deținuții ajung să suporte nu doar pedeapsa privării de libertate, ci o sumedenie de alte sancțiuni, pe care, pentru a scăpa de ele, le aruncă în sarcina altor deținuți, în cadrul unei ierarhii și al unor relații de putere bine stabilite.

Dezvoltarea anormală a raporturilor de forță în interiorul închisorii a fost demonstrată științific de Phillip Zimbardo în experimentul menționat. Definirea pușcăriei, ca o prefigurare temporară pe pământ a pedepselor veșnice ale iadului, a fost făcută de scriitori celebri, precum Miguel de Cervantes, Victor Hugo, Alexandre Dumas, Feodor Dostoievski, Oscar Wilde, Tudor Arghezi sau de o serie de foști deținuți politici. Chiar dacă, de la o epocă la alta, condițiile de detenție au variat, rămâne semnificativă constanța alocării unui timp însemnat siguranței instituționale și pedepselor suplimentare. Iar acest lucru anulează sau diminuează drastic eforturile de reinsertie socială, de reeducare sau de dezvoltare umană.